

ERDÉLYI HIRADÓ.

Lapunkra folyvást előfizethetni márt. 17-től június végéig 4 rft, aprilis-júniusra 3 rft 30 kr. ezüst pénzzel.

Tartalom. Szóza. Gyors teendők. Országgyűlés. M. Szék. Sz. Udvarhely. Déva. Pest. Külföldi Hirdetmények.

Szózat. Hol rabszolga nincs, ott zsarnok sincs. Austria megszűnt rab lenni, 's a' zsarnokminister földönfutóvá lön. — Magyarország ezt kiáltá, 's kiáltása Kárpátoktól Adriáig hangzék:

Esküszünk, esküszünk,
Rabok többé nem leszünk.

'S Magyarország nem hordja az idegen udvaroncok jármát, de hordja ám büszke öntudattal a' nemzeti háromszint. Éj vala a' birodalomban, a' szolgálalkúség sötét éje, 's lön világosság a' szabadság szűz hajnalvirultával.

Hazánkfiak, a' királyhágón tul! Ti szabadok vagytok. Ti megadátok a' királynak, mi a' királyé: a' nemzet hű szeretetét; ti megadátok a' népnek, mit e' nép százados türelmével kiérdemlett: a' szabadföldet és jogegyenlőséget; ti megadátok a' nemességnek, mi e' nemességet a' világ minden nemessége felett megilleti: a' szerény öntudatot, osztozni önkint a' néppel jogban és teherben; osztozni a' magyar haza földében, mely e' nap óta a' rokonszeretben öszszeforrott nemzet közös szent tulajdonává vált. Ti szabadok vagytok, 's mi testvéreitek a' Királyhágón innen, büszkék e' rokonságra, üdvözlünk titeket keblünk szent ihletésével. 'S valamint rokonaitok valánk eddig is nyelv- és alkotmányban, testvéreitek akarunk lenni hazánk örök egyesülésében! De ezen egyesülés ne alapuljon feltételeken, mert ezek érdekkülönbséget szűlnék, 's a' nemzet teljes öszszeolvadásának nagy műve megközelítve ugyan, de bévégezve nem leend. Kinyujtva tehát miis testvérekeztök, lelkesülve ragadjuk meg a' titeket, és a' népek istene megáldja e' frigyét, melyet milliók rokonérzete kötend szent színe előtt. — De hogy közhazánk feldicsőülhessen, szabadság, egyenlőség és testvériségben ne csak frigy- de segítkeztök is nyujtsatok minékünk gyengébb testvéreknek, kiket alkotmányos szabadság és erőben anynyira tulszárnyalátok; adjatok nyomatekót a' nép akaratának, mely az unio buzgó ohajtásából kifolyó akarát; bizonyítsátok bé, hogy segíteni akartok mi rajtunk, az egyesülésnek sürgető, férfias követelése, közös kivívása által.

Hazánkfiak a' királyhágón innen! A' magyarok istenének 's a' haza szent nevében kérlek titeket, nemzet, születés és felekezeti különbség nélkül, egyesüljünk e' szent célra, e' nagy és dicsőre! Erdély jövődjé az egyesüléstől függ, és az el- vagy nem fogadásban üdv vagy kárhozat rejlik.

Vetkezzük le a' szűkkeblűséget, az önzés minden nemét, hiúságot, félelmet 's az érdekek mindennemű nyüget. Az ügy nagy és dicső, mert nemzetboldogító; de ez ügy nem éri bé néhányak buzgó, sokak lanyha hazafiságával, nem az olcsó liberalismus hig levével. Most tette, áldozatra van szükség egyfelől; 's tiszta béléltására másfelől annak, hogy ha Magyarországnak hasznos az unio, Erdélynek életföltétel! És ezt vegyétek mindenek felett sziveitekre erdélyi hazánkfiak. Magyarország legközelebről hozott üdvös törvényei köztudomásra jutottak a' Szamos, a' Maros és két Küllő partjain. 'S mert így, nekünk nem szabad, nem lehet vesztegelniük, mert elsodor az idő árja 's a' maradék kegyelet és szá-

nalom helyett ezt jegyzendi föl a' historia örök igaz lapjaira: „a' Szamos, Maros és két Küllő partjain elszórva élt egy kis osztály, melyet szennyos önzése és megbocsáthatlan vak-sága kitörölt a' népek sorából, nem tudá felfogni saját érdekét, 's gátul veté magát a' népakaratnak.“

Hazánkfiak a' királyföldön: szász és oláh rokonaim! Nyujtsatok egymásnak 's közösen minékünk magyaroknak testvéreket az egyesülés nagy művére! Mi az, mit félhetnétek mind ketten? Hisz a' szász alkotmány most üli nagy ünnepe, mert szerkezete, alapelvei a' magyar alkotmány alapelveivé váltak. Hisz oláh rokonainknak szintegy mint minden becsületes erdélyi embernek Mekkája most Budapest, hová fordulnia kell arczzal, hogy ismerni, megérteni 's magasztalni tanulja az igazi szabadság istenét. Vagy nemzetiségűtök az a' mit féltetek? Hisz e' szent volt eddig, szentebb leend ezután a' jogegyenlőség palladiuma alatt, mint lehetett valaha. — Vagy büszkék vagytok mindnyájan azon nagyfejedelemségi cím 's ebből kiokoskodott függetlenségűnkre? 'S nem legundokabb függés vala-e' gyáva függésűnk egy idegen ministerium önkényétől, mely megcsalá fejedelműnk, kizsákmányolá hazánk kincsét 's szabadságunk legszentebb igéit hazug szóvirágokká törpíté? Ne ámitsuk többé hazánk fiait mi magunkat! Valljuk bé nyíltan és őszintén, hogy magunkra fenállani gyöngék vagyunk, hogy üdv és szabadság, közjólet és testvéri szeretet számunkra csak a' teljes egyesülésben kereshető.

Ugyanazért egyesüljünk mindnyájan, különbség nélkül annak kieszközlése végett, hogy felséges fejedelműnk sietve országgyűlést hirdetvén, ezen az unio haladéktalanul kimondhassuk, hogy a' közelebről öszszehívandó magyar nemzeti gyűlésre a' népképviselők, a' Királyhágón tul és innen, együtt ülhessenek Pest országos teremében, megkötni az országok, nemzetek és felekezetek közötti testvériséget és jogegyenlőséget, 's felvirágoztatni e' szilárd alapon a' közös magyar hazát. De hogy erdélyi országgyűlésűnk megfelelőhessen nagy feladatának, küldjön ő felsége nekünk egy valóban teljes hatalmu királyi biztost, például egy magyar ministert, mert ez tudni is, akarni is fog. Pálffy János.

Gyors teendők. Szobamba zárva, csaknem elveszítve fél szemem világát, lelánczolt akarattal éltem át azon néhány nagy-szerű napot, melyeken a' népjog és szabadság felserkent őrangyalai az igaz ügy diadalára segíték Seine partjától a' Maros mentéig Európa népeit; azon napokat, melyek csudás gyorsasággal termették meg a' szabadság azon gyümölcsseit, melyekért évszázadok hiában küzdöttek. Hallám ablakom alatt elhangzani az öröminepek zaját, láttam elshanni a' perczekeket, melyek nagyszerűek voltak, minöket nem értem soha, 's számomra a' részvétnek alig jutott több öröme, mint hogy egy nemzeti kárdat tűzhessek mellemre, 's ezzel idvezelhessem a' magyar hazának tán valahára már bizonyos egyesülendését. Csudás kedves napok voltak ezek, az elesüggedés és kétségbeesés örvényének fenekéről ragadott ki minket erős kezekkel a' kor istene, 's Erdélyben is, hol egy magyarhoni publicista szerint, néhány hét előtt örökre lejártak látszék a' szabadság

kora, im szabadság van most 's felujult remények jogosítanak még kedvezőbb kilátásokra. Tul volt feszítve egész Európa türelmének hurja, 's midőn azt a' kor szétpattantá, tanítást adott az utókornak a' népjog és népközvélemény hatalmáról.

Kórházamban is vidorabban érzem most magamat, mert hazám szabadságának napsugára süt reám, 's mert azon eszmének, melyet még a' gondolkodás anyatején szoptam volt vérembe, az öszszes magyar nemzet egyesülésének kedves időpontját megérkezve látom.

Irok tehát még néhány szót e' tárgy körüli első teendőkről, mely lelkemnek mindig kedves volt, 's melyről szerencsés voltam olykor e' lap hasábjain is felszólalni.

Erdély életkérdésének elhatározó percze itt van; sietve meg kell oldanunk egyesülésűnk kérdését, 's alakitanunk hatalmas egy Magyarországot, minőt népünk keleti erélyétől Európa megkívánhat.

Az időpont elérkezett, melynek még rég el kell vala érkeznie, 's most egyesülhetünk, csak akarat kell. Nem is látunk most ellen-szenvet az eszme iránt általában, de valóban most is aggódom némely szűkkeblűségek feltételezgetései, előjog-érzései 's papiron rothadt malasztok utáni kapkodások-tekotoriájoktól. Erdély népének meg kell már érteni a' kor szavát. A' részek tőlünk elszakadtak, a' megyei magyarság parányi hab idegen népelemek oceanján; a' székely nép az átszenvedett századok bureaucraticus ostorcsapásitól elveszté nagy részben ősi nemzeti villanyosságát, 's egy szabad lélegzet kell neki, hogy új erőt szivhasson még, melyet egy a' mostani Erdélyhez hasonló provincia nem lesz képes neki nyujtani. Értsük meg a' kor szavát, különben szűkkeblűségűnk minket egy évtized alatt megöl.

Két feltétel közt választhatunk: mik akarunk lenni? mostani előjogaink papir malasztjával Ausztria provinciája-e? vagy egy hatalmas Magyarhon tulajdonosai? megosztva annak örömét és küzdelmeit, jogait és terheit? Igen könnyű választanunk, még akkor is, ha öszszes nemzetűnknek egy bizonyos veszélylyel, nem pedig, mint most, dicsőbb jövővel kelle-ne szembe néznie. Egyesülünk kell tehát; nem képzelek oly szűkkeblűséget, nem oly vas-tag koponyát a' magyar ég alatt, mely ez állítás igazságát tagadni képes legyen. Hanem azon pontban távozom el némely értelmeshajléknak is véleményétől, hogy egyesülésűnk előbeszédűl hosszas tractatusokkal vesszűnk az időt. Nem látom szükségét semmi előleges egyezkedéseknek, egy szóval és egyszerre kimondandónak látom egy minél hamarábbi országgyűlés kezdetén azt, hogy Erdély M.honnal egyesült. Ez legyen hazánknek ez időpon-ton tul, mint külön országnak, első és utolsó szava; ezután rögtön folyjon öszsze a' két hongyűlés, és ott az öszszes Magyarhon határozon, ne egyesülésűnk feltételei, hanem sorsunk felett, alkossanak rendszert, melyet helyhatósági érdekeink és viszonyaink befolyása szerint reánk és a' közhazára legidvesebbeknek látnak; mert azon institutiok, melyek Magyarhont meg-fogják tartani, megtartnak minket is.

Külön hongyűlések, hosszas alkudozások közt ezer félreértések 's békétlenségek állanak elő, 's a' drága idő pusztán pazéroltatik; de

egy közös országteremben közös képviselőink együtt megvitatta érdekeinket, megértette egymással körülményeinket, nézeteinket, bizonyosan úgy foghatunk intézkedni, mely mind nekünk, mind a közhazára üdvét hozand.

Természetesnek látom, hogy a felelős magyar ministerium létesültével Magyarország alkotmányos rendszerének sok részben új színt kell öltetnie, hogy ezen változtatásokról a mostan folyó hongyülésnek kell rendelkezni; de ezen intézkedéseket a mi egyesülésünknek meg kellene előznie, hogy Erdély sorsáról is ott az újabb kor kívánatai szerint Magyarhon ügyeivel összhangzólag közegyetértéssel és egyszerűre intézkedhessünk. A' hosszadalmasság mián, a' mostani teendőket oly igen sürgető kor elleni hibának tartom a' két hon gyűléseini tractatusokat. Ismétlem és újra ismétlem, nekünk nem alkudoznunk, nekünk intézkednünk kell; alkudozhatunk különvált gyűléseken, de nem intézkedhetünk, öszszes hongyülésen pedig mindkettőt megtehetjük. Csak egy napot tartson tehát az erdélyi országgyűlés Kolozsvárt, míg kimondja, hogy hazánk egyesült, 's föl azonnal az öszszes magyar hon országteremébe folytatni munkálkodását 's rendeznie önmagát. E' korral tréfát ne üzzünk, e' kor az események, nem pedig a' számító politikai okoskodások kora; e' korban tenni kell, 's az embernek, mint egy istentől ihletettnek, szintugy önkint jó, hogy mind helyesen cselekedjék.

Dózsa Dániel.

Országgyűlés. A' ministeriumot tárgyzó, utóbbi kir. választ, miután Deák és Kossuth gyönyörű beszédeikben megmutatták, hogy abban minden meg van adva, a' mit csak papiron lehet, az országos rendek zajos örömyilvánítások közt elfogadták.

Nádor ő fenségének a' hon boldogítására tett eredménydús fáradozásáért az öszszes országgyűlési rendek april. 1-én Kossuth gyönyörű tolmáclása mellett hálájukat nyilvánították; mely alkalommal ő fensége is lelkes szavakat mondott, a' rend és csend fentartását kötvén mindenek felett az országos rendek szívére.

Marosszékeknek folyó hó 5-n ropant népességű közgyűlése vala, melyben főkormányzó gróf nmlga egy feliratban megkérteni határozottat: törvényadta hatóságánál fogva, jelen rendkívüli körülmények közt, rendkívüli országgyűlést hívni egybe. Továbbá, a' legközelebből tartatni kellett országgyűlésre, e' nemes szék részéről, követekké több ezer torok által egyhangulag Berenczei László és Antal Imre lőnek kikiáltatva, 's mint ilyenek, elnökileg is kimondva. R. I.

Sz. Udvarhely, martius 30 ikán. Ma a' város kiváltságos része gyűlést akart tartani, de a' főbíró elrejtőzött. A' nép a' városházhoz gyűlt, 's a' gyűlést a' nemesi rész elnökle alatt megtartotta, és intézkedett a' városi rend fentartásáról. A' nemzeti háromszínű zászló és olvashatlan cocardák, jelképei valának a' lelkesedésnek. Egy tanuló ifju, vértől befecskendve a' városház tanácstereme ajtajáig felvitetik, honnan a' következtől remegők haza viszik. A' gyűlésben bejelentetik, hogy e' tanulóknak ártatlan véré a' háromszínű cocarda viselése okozta, 's ki volt a' gorombán kegyetlen? Felelet: subregens T.—i Gergely, ki e' tanulót kifáradásig és két ízben verte meg, 's botjával fején két hüvelyk hosszú sebet hasított a' koponyahártyáig. Nem írom le az indítványokat, melyeket a' felingerült fiatalság lármái és idősebbek beszédei közt hallék, csak azt írom meg, hogy e' neveletlen nevelő közel volt az eretneké levéshez. A' gyűlés végével Petőfi „nemzeti dalát éneklé az ifjuság, és zászlóval éneklé a' piacon minden ajk.

Este szivszakadva vártunk a' postára. Az el is érkezett. A' magyarhoni újabb események, milyenek a' dözma és robot megszüntetése, fájdalomosan hatottak ránk, de csak azért, mert e' rövid cikkeket még nem mondhatjuk magunkéink; mi a' sikert a' kolozsvári mozgal-

mak után nesze semmi fogd meg jólnál egyének nem tartjuk, 's aggodalmaink perczenkint nehezülnek; igen, mert a' mozgalmak iránya minden órában változhatik. A' birodalom szabad sajtónak, szabadságnak örvend. Brassóban házanként hirdetik pompás noymatu jelentések a' sajtószabadságot, Brassó és Segesvár polgári őrsereget állít. És Kolozsvár? Kolozsvár mozgalmadit játszik, 's megelégszik, ha Híradójának szabadabb mozgalmat ígérnek. E' léha sikerre lelkünk felháborodott.

Martius 31-kén délután székházunknál ropant gyűlés volt, a' székbeli altiszteket a' rendre ügyelő népes bizottmány behivatá, hogy a' falukról közgyűlésre bejövő nép közt netán elterjedhető balirányt megtérítsék, 's őket értesítsék a' dolgok igaz voltáról. E' gyűlés már — mint még conferentia — meghatározta, hogy a' testvérhoni o. gyűlésre nem küld követeket, mert tán már nem kapná együtt a' rendeket, hanem küldeni fogunk honunk kolozsvári kormányzékéhez és főkormányzójához. Irni fogunk ő fenségének szeretett nádorunknak és a' ministerelnöknek; kijelentvén, hogy nekünk az unio komoly szándokunk 's ennek feltétlen kieszközlésére nyujtsanak segédkezet, mert nekünk nézve még Metternich Bécsben van, 's felsőbb kormányunk maholnap vészbe dönti e' hont kimagyarázhatlan késedelmeivel, 's veszéyes fontolgatásaival. E' gyűlésben a' csendbiztosok a' tegnapi véres eseményt bejelentvén, midőn arról tanácskoznánk, mikép kéressék az elégtétel, jelentetik, hogy a' subregens urnak már csak hült helye maradt: saját igazgatósága által kintasított a' városból, ésszék-ből 's a' püspöknek is feljelentett.

Aprilis 1-ső napja nagyszerű lelkesülés színhelyévé tevé Udvarhely piacát. A' piacon gyűlést tartott a' város a' főbíró elnökle alatt; igen, a' piacon, mert a' városház nem lett volna e' roppant tömeget képes befogadni. Asztal és székek valának kitéve, 's egy állvány a' szónokok számára. Szeles Károlyné pompás selyem, zöld-féjér- véres színi lobogót ajánlott a' városnak „unio“ felirattal, 's e' lobogó a' piacon megszenteltetett. A' szónokok közt volt tanár, pap, ügyvéd, deák, polgár és székbeli nemes jeleül annak, hogy nálunk az egyenlőség és atyafiaság már testesülni kezdett. E' gyűlésben meghatározottat, hogy az erdélyi városokat szólítsák fel az unio siető kieszközlésére országgyűlést sürgetni. És a' rend fentartására a' székbeli által kinevezett biztonság mellé számos tagokat rendeltek. A' gyűlés végével az új lobogó alatt az egész tömeg zene kísérettel leindult a' széles botos utcán 's midőn a' piacra viszszajött, ott a' szék és főiskola hasonszínű lobogói is a' tömeghez csatlakoztak, 's e' lobogók alatt a' város minden utcáit bejártuk. Ha e' lelkesülés és forró vágy, mely bennünket az „unio“ névre hevít, közös volna e' lenyugozott kis hon minden fiaival, ugy több erdélyi diaetára soha szükség nem lenne. Egy pár nap 's mi is büszke öntudattal mondhatnók, hogy Magyarország fia vagyunk, 's árva honunk nevét nyugodtan adnók át a' történetnek, 's elkorcsított minden institucióinkat örömmel hurczolnók a' szabadság diadalmaért égő oltár lángjai közé. A' posta indul, 's a' fényes világitásról, mely e' városban estére tervezve van, semmit sem irhatok.

Gálfi Mihály.

Déva. Aprilis 2-ka városunknak örömnapja vala; egy héti készület után polgáraink őrsereget alakítottak, 's az a' mondott napon valósággal életbe is lépett. Vasárnap levén az egyetemes testület két nemzeti lobogó alatt előbb a' r. catholicusok, azután a' reformatusok, végre az ő hitük templomába ment, imádkozni a' hazáért, fejedelemért, békekességért, egyetértésért, mely alkalommal egyszerűsmind a' zászlók is ima után felszenteltettek. Délután négy órakor a' polgárőrsereg viszont egybegyűlt a' piacra, hol a' legnagyobb lelkesedéssel, legszívesebb egyetértéssel hitet tett le a' fejedelem iránti hűségre, alkotmányos-

ságra, csend, béke, rend, egyetértés fentartására. Quod felix, faustumque sit, mint Pesten, itt is ekkor esett. A' szent ügy nevében ezennel felkérjük Kolozsvár városát, szíveskedjék polgári őrseregének programját kir. pénztárnok és polgárőrségi parancsnok Keserü Ferencz urhoz czímezve, nekünk megküldeni, hogy szükség esetében a' miénket ahhoz alkalmazzuk, 's általában jó volna onnan középpontilag intézkedni a' netalan máshol is felállítandó polgárőrségek egyformásítása tárgyában. Polgárőrségünk 24 óra alatt alakulhatott volna; miért húzódott mégis egy hélig létre jöbetése? nem fejtegetjük, mert azzal a' már szerencsésen öszszeolvadt pártok sértve lennének, holott a' multak feledésére, jövendői szíves egyetértésre barátságos kezet fogtunk. Nemzeti öröminnepünk estvéjén egész városunk kivilágított; faklyászene kíséretében a' polgárság nagy tömege tisztelkedett az őrsereg tiszteinél 's több magános polgároknál. A' főispáni lak is ki volt világitva, de az előtt a' zene megszűnt, a' faklyák megalázódtak, hihetőleg azért, mivel a' szolgálai meghajlás a' szívekből ezekben költözött át. Még eddig rendetlenség, kitörés, láрма a' legkisebb mértékben sem mutatkozott 's hisszük, hogy ezután sem fog. Azonban, mivel némely urak még mind nem irtóznak bujtogatni, helyén látunk itt egy komoly szót a' dévai közönséghez és megyei nemességhez.

E' megyében még sokan nem akarják hinni, hogy Metternich megbukott és ők árvaságra jutottak; még sokan vannak, kik ország-szerte ismeretes nyomasztó megyei rendszerünket továbbra is fentartani erőlködnek. Figyeltjük ezeket az időlelkere, a' régi rendszer általános megbukására, a' kor kirívó igényeire. Ha a' szinte félszázadig merőn állott világministert a' bécsi jámbor nép — 's ennek mi nagy nyomatókat adunk — megnggratta: mikint lehetne közöttünk, erélyesebb magyarok közt, valakinek magát a' régi modorban fentartani? Adjuk meg hát mindnyájan magunkat az igazság, alkotmányosság ügyének; tiszteljük a' törvényt, rendet, csendességet; ne bujtogassunk saját érdekeinkért a' közjóllét rovására. A' multakat feledni készek vagyunk, de a' ki jövendőjére, tilos, törvénytelen, alacsony eszközöket használand fel, magának tulajdonítsa, ha komolyan rendre fogntasítani. Déva polgárai megkísértetének ámitással, hitetgéssel, de szerencsére a' család csak hamar napfényre jött, 's hisszük, hogy többé magunkat nem engedik oly könnyen vizrevitni.

Máskint áll a' dolog a' vidéki nemességgel. Tiszteljük 's lelkünkben idvezeljük az értelmes részt, de nem lehet tagadni, hogy sokan ismeretlenek a' napi eseményekkel, több ezeken nem hogy szent érdekeinket felfogni bírnák, de anyanyelvünket sem értik. És épen ezek szoktak volt felhasználtatni az értelmes rész elnyomására. Ha jól értesültünk, folyó hó 11-én márkálisunk akar lenni. (E' pillanatban értesítettém, hogy többszöri sürgetésre főispánunk april. 12-én márkálist tartani becsület. szóval ígérte meg) 'S az eddigi lépésekből gyaníthatjuk, mikép a' nyers tömeg a' tanácskozó terem előtti udvart most is elborítandja. Fog-e valami kísérlet elpróbáltatni? a' jövendő mutatja meg. Most csak annyit tudunk, hogy polgárőreink szent hitet tettek le a' csend, rend, béke, bátorság fentartására, 's hitüket minden bizonynyal a' csendháborítás esetében hiven megtartandják. Tegyük azért szívökre kezöket különösen az illető szolgabírák, 's előre jól fontolják meg, mi kedvetlen következt vonhat maga után gondolatlan izgatásuk. A' ki a' tudatlan népet elég bűnös lesz gonosz merényre csábítani, rosszul informálni, 's talán botos demonstratióra is felhívni, annak lelkére nehezedik a' kitörhető rendetlenség sulya.

Pest, martius 30. Tegnapelőtt kaptam kezemhez e' becses lap 337-ik számát, melyben a' Kolozsvárt f. hó 21-én történt események leírva. Szorult várakozással, nyugtalan jóslatással néztem én sokakkal elébe azon következményeknek, melyek a' budapesti békes forradalom által Erdélyben, jelesen Kolozsvárt előidéztek. Érteni fogják-e a' kor geniusának intését, melynek mutató ujjá régen alvó népeket költe fel álmaikból? Adni fognak-e viszhangot a' nálunk megzendült alkotmányos tökéletesülés iránti törekvésnek, „avant“-t kiáltó hatalmas szózatára? követni fognak-e forradalmunkban? 's főképp fel és előnkbe tárandják-e karjaikat, keblőkre ölelve a' megtért testvért, vagyis inkább szívéhez omolva a' régen elhagyott 's általa visszatérésre gyakran felszólítottak? Hangoztatni fogják-e az uniót, hogy az egyesülés kézzorításánál utolsó reménye is sirba szálljon, a' „divide et vincas“ elvet vallott bureaucratismus — hála neked Isten — megbukott szörnyének? Ily kérdések válták fel egymást lelkeinkben, és — fájdalommal mondom — sokan voltak közülünk, kik tagadólág rázták fejüket, és semmi jót sem vártak a' királyhágón tuli testvértől, de én megvoltam győződve, hogy hol anynyi derék honpolgár, az igazságnak oly régi és rettenthetlen bajnokai, a' haladásnak anynyi önzéstelen igaz barátai vannak, mint Erdélyben 's ennek szívében Kolozsvárt, nem fognak hálátlan nézői szereppel elégedni meg, hanem tenni fognak mint férfiak, kik a' sors szavát megérték, mert meg valék győződve, hogy hol a' két Bethlen János, két Zeyk testvér, Mikes, Véér Farkas, Kemény Domokos, Dénezs és István, 's a' minden magasztos iránt lobogó ifjuságból álló korszor van, nem fognak zsebben tespedni a' kezük, melyeknek az alkotmány építésére oly szép rész, oly — a' jövő nemzedéktől irigylendő — fenséges időszak jutott. És meggyőződésem nem volt hia! Üdv nektek polgártársak, édes hazám méltó fia! — A' történetk híre ittrendkívül jó benyomást csinált, 's bár a' Kolozsvári demonstratiót egy nagy rész, kivált a' sajtóra nézve, nagyon is gyengének tartja, de másfelől megvagynak győződve, hogy ha semmi iránt sem mondatott volna is ki, az uniót kívül, rokonszenv, ez is elég lett volna; 's én tökéletesen hiszem, hogy ezen egyetlen kérdés melletti buzgás szerepe illeti most Erdélyt; szerencsés, ha azonban már előre is egyebeket kivivhat. — Az utolsó levelem írása óta nálunk történetekről — miután a' Pesti Hirlap 's a' Pálfi Albert által megindított, 's már is roppant olvasó körrel bíró „Martius 15-ke“ című lap minden nap megjelennek, 's az eseményeket híven közlik — nem szölok. A' forradalom egyébiránt még teljes folyamában van, apályát és árját a' pozsonyi — ministerek megerősítését illető — hírek intézik el; kedélyeink szüntelen izgatottságban, utczáink folytonos zajgásban vannak. Utcaszögletekhez jutni alig lehet, mindenki a' különböző tartalmu falragaszokat, felhívásokat akarja olvasni, minden lépten röpíratokat áruló utczafuokkal találkozunk 's könyvárásaink mutatványos szekrényeiben a' megboldogult kormányrendszer alatt megégettetni rendelt könyvek vannak egymás mellett kiállítva. — A' mult éjjel 30 mázsa löport foglaltunk le, egy, mint állittatik, Eszékre indítandó hajón, éjjeli 11 óra után indultunk meg mintegy 80-an Rottenbiller polgártársunk vezérlete alatt (a' titulusok itt teljesen megszűntek) a' város házából, 's körülbelől másfélórai erős haladás után értünk a' budai oldalon Promontornál állott gyanus hajóhoz, melyet azonnal a' minsterium nevében lefoglalánk; a' kétes eredményű vállalat elfeledteté velünk a' hideget és csipős dunai szelet, 's vidoran helyeztük át a' 15 hordóba foglalt port egy dereglyébe, melyen a' pesti oldalra átszállítottuk, hol kocsikra tételve jelenleg már polgári lerakó helyen van; a' katonai hatóság — melynek mintegy két századja nézte foglalkozásunkat — mint hallom, a' letartóztatott prédát vissza kö-

vetel, de tagadó választ nyert; majd ha kell megosztjuk velők elleneink előtt, de ha kell ellenők is. — A' lánchidnál szorgalmasan dolgoznak, már egy szemláncz fel is van vonva. Döbler a' noththeaterben büvöl, de hallgatóságot, rectius nézőségeit bevarázslani nem tud, az emberek komolyabban vannak most elfoglalva, mintsem színházba járnának; aztán a' büvölés és szemfényvesztés mesterségéből oly chef d'oeuvre-t láttak a' mult kormány alatt, melyekhez képeest Döbler fátyolképei „sind kleine Patzerien.“ — Nemzetörtségünk a' hidföket, sóházakat, harminczadokat, löportornyokat, kasszárnyákat, szóval minden állomásokat, hol eddig csak katonadrök voltak, holnaptól kezdve hasonló őrséggel lát el, egyébiránt száma naponként növekszik 's tanulja a' fegyverforgatást; 's minthogy nekem is, mint az ellenzéki körben alakult 6-ik osztály egyik közemberének, hasonló gyakorlatra kell mennem, leveleimet bézárom. Csernátoni.

KÜLFÖLD.

Frankhon. (Vége.) A' nép bámul, megvan ütödvé, 's bár ilyszerű jelenet nagyon mindennapi, mégis egy időig azt olvastuk le arcaikról, hogy nem tudják, mi ez. „Les hongrois! les hongrois!“ suttogta mindenfelé az öszszesereglett nép. „Hát mi az? miféle nemzet? honnan jönnek ezek?“ — „Zászlójuk színe majd csaknem egy a' miénkkel; sőt nagyon jól illik a' kettő együvé.“ — „És a' szalagon“ magyarázta egyik, ez áll: „fraternité.“ Ez azt jelenti, hogy a' két nemzet érzelmeiben testvér! „Ah C'est gentil, vive les hongrois! vive les hongrois!“ harsogott az öszszesereglett nép ajakiról, 's zászlóink körül nőtt a' csoportozat. — De más nemzet énekelt, miért ezek olyan komolyak? — „La marseillese! la marseillese!“ — „Pszt! — csitíták a' többiek — ök azért komolyak, mert még csak most mennek a' Hotel de ville-be! hagyjátok el, jól teszik, hogy nem énekelnek, addig egy illik, hogy komolyak legyenek!“ — „vive les hongrois! vive la république!“

Igy értünk a' Hotel de ville elé, 's mi magyarok, számra bár alig 300-an; de az utánunk tolongó nép betöltötte a' roppant térséget. — A' nép tisztelettel nyitott utat előttünk, kis félkört képeztünk a' három zászló körül, 's a' nép ujongó örömkialtása között zendült meg énekeseink ajkairól (kik most Párisban vannak) Vörösmarty „Szózata“, — az első vers után megkészszerzte magát az örömkialtás, midőn pedig a' második verset kezdték: „szabadság! itten hordozák.

Véres zászlóidat... a' mikor kezeinkben öntudatlanul emelkedtek a' szellő által kifeszített lobogók; mintha e' nép megértette volna — dörgő kiáltással üdvözölte a' másod vers kezdő szavait. „Mi ez? mi ez? micsoda ének ez?“ kérdezték; „C'est la marseillese hongroise!“ feleltük: „Oh minő szép, minő harczias, minő buzdító — vive la marseillese hongroise! vive les hongrois!“ — Ezután el kellett énekelniök az ő dalaikat is a' marseilleset. a' girondinek dalát, 's újra a' magyar marseilleset! — szünni nem akaró kiáltás követte az ének minden versét.

Négy óra volt; megnyiták előttünk a' sörpök, 's a' választmány 12 tagjai, mind zrinnyivel, mi hárman zászlóvivők egész magyar öltözetben: sastóll, kard, kucsmásan ősi szokás szerint — léptünk a' városháza négyszög udvarába, hol a' polgári őrseregéből egy kapitány, két hadnagyával jött tiszteletünkre: „Helyet a' magyar küldöttségnek!“ 's az előcsarnokok lépcsőin felállított nationale garde tiszteledését lobogató zászlókkal fogadva léptünk az előterembe, — még három teremem kellett átmennünk, 's im a' negyedikbe léptünkkel a' francia szabad köztársaság kormányzó férfiai előtt állánk! — Lamartine fogadott el, jobb és baloldalán a' többi ministerek; háromszor hajtogatott zászlókkal léptünk a' terembe 's állottunk meg előttök, midőn szónokunk, ki már előbb másnak nyújtá zászlóját, a' középhelyet

foglalva el, vevé a' szót 's beszélt. Itt átnyújtá a' már előbb általunk megvitattott adresset, mit Lamartine könnyű fő-meghajrással fogadott, 's válaszolt.

Mielőtt válaszára térnék, egy szót személyéről. Lamartine sugár szikár termet, sápadt arczzsin, sasorr, költőileg ábrándos vágású szemek, szigorú metszésű ajak, dobboru homlokkal; előadása aestheticai szépség; mozdulata szabad, nyilt; komoly költőiség a' különben szigoruan megválasztott szavakban, 's valami szellemi fensőbbség lényén, polgáriasság és mégis hősi nagyság; színezetével viseletében. Ilyen Lamartine, a' francia szabad köztársaság egyik legnagyobb embere.

Elmondjam-e a' lelkesedést, melyet Lamartine beszéde támasztott kebelünkben? nem lehet! — kucsmánkhoz nyultunk; 's mintha csak előre öszszebeséltünk volna, egy pillanatban, mindhárom egyszerre emeltük fel azt a' levegőbe. Háromszoros „vive la république!“ kiáltással kísértük szavait. Ezután a' két zászlót keresztbe téve, öszszesereglett lobogókkal nyújtottuk át, hogy fogadják el mint rokonérzelmeink maradandó bizonyítványait.

A' két óra alatt ránk várakozó népet, daczára az esőnek, (mely e' két óra lefolyása alatt többször megmegeredt) még előbbi sűrű csoportozatában, zsufolva találtuk. Itt néhány szóval elmondtuk hozzánk sereglett társainknak a' válaszenetet. A' francia nép szinte hozzánkig tolaodott, 's mert kiolvasta viseletünkbelől első örömlök: fellelkesült, velünk lelkesültekkel örült, hogy mi örülünk, megragadta nyujtott kezeinket, 's társaink elégtül „éljen“ kiáltásai közé hálás vigszággal elegyíté, saját nemzeti nyelvén: „Vive Lamartine! vive le gouvernement provisoire, vive la république!“ — Ime enyyniből áll küldöttségünk elfogadtatásának rövid vázlata, amde levelemnek még nincs vége, még el kell beszélnem, mi történt ezután, nem lehet elhallgatnom, hogy fogadott, miként kísért nyomról nyomra a' nép.

Ittén a' Bastille terére mentünk, melynek középpontján felállított juliusi oszlopa alatt az 1830. és 1848. szabadsági harczban elhullott martyrok tetemei nyugosznak. Elmentünk, hogy e' nagy holtak emlékezetének is bemutassuk hálás tiszteletünket. Ujabb lelkesedéssel fogadta szándokunkat az arról értesített nép; százak szaladtak előre, hogy megmutassák a' célhoz legrövidebben vezető utat, még messziről megállapodásra intették a' mi menetünket megzavarható kocsikat: 's menetünk alatt egész utunkban hangzott e' kísértő nép ajakiról a' marseillese és girondinek dala. — A' juliusi oszlopot körüljárva, megmaradt zászlóinkat üdvözletül háromszor hajtottuk meg előtte; ugyanakkor a' nép kívánatára elénekeltek énekeseink Vörösmarty szózatát — „C'est la marseillese hongroise!“ kiabált a' nép „Chapeaux bas! Chapeaux bas, C'est la marseillese hongroise!“ (ez a' magyar marseillese, le a' kalappal! le a' kalappal, ez a' magyar marseillese!) 's bár valami ünneplésesség terült el e' pillanatban e' népen, mégis a' dal buzdító hangjára oly lelkesedés ragadta meg keblőket, hogy elfeledték a' hely szentségét, a' hol állnak, 's a' különben ezen — ily alkalmakkor oly igen szigorú nép viharzó tapssal, kiabálással, mely örvöngésbe ment át, folytatta el mindannyiszor a' versek vég szavát. Visszautunkul a' boulevardot választottuk, egész a' rue de Richelieuig. A' nép mindegyre sereglett, pillanatra sem szűnt meg a' harcz ének; mit kiméletből menetünk alatt a' nép maga énekel, vagy ha megszűnt is az, ezen szüneteket az egyre hangzott „Vive les hongrois!“ kiáltás töltötte be. — St. Denis kapuhoz értünk, a' menet megállott, 's mert itt heves csata folyt, mert itt vérrel jegyzett bölcsője van a' kivivott szabadságnak, újra elénekeltek énekeseink a' magyar marseilleset. A' nép magán kívül volt örömben, hozzánk jöttek, karunkba függesztették magokat, az ablakokból résztvevőleg tapsoltak, fejér kendőkkel integettek tetszést, szó-

val az enthusiasms leirhatatlan, úgy, hogy mi, számra alig 300 magyarok, a' kísértő néppel egész szélességében, 's jó negyed órányi járásra foglaltuk el e' roppant széles utat: „Des lampions! des lampions pour l'honneur des hongrois!” kiabáltak t. i. hogy világossítsák ki az ablakokat a' magyarok tiszteletére! — 's csak midőn nyilvánították, hogy más nemzet küldöttségének nem tanúsítottak ennyi tiszteletet, 's nyilvánításunkra, hogy mi, eddigi szives fogadtatásunkkal is tökéletesen meg vagyunk elégedve, hogy mi nem fogadhatunk el más nemzet küldöttsége iránt nem tanúsított tiszteletet; legfőképp pedig, mert tovább folytattuk utunkat: állottak el kívánataiktól.

Egyes példákat is idézhetek sympathiájukról. Egy katona hozzánk lépett 's így szólt: „Citoyens! ti idegenek vagytok, ha tán nincs mindnyájotoknak szállástok, jöjjetek hozzánk! — én katona vagyok, a' IV-dik kaszárnyában lakom, én és még száz társaim a' földre fogunk feküdni, 's mert ti úgy is fáradtak vagytok, nektek adjuk át a' jó puha ágyat — jöjjetek, ne foszszatok meg e' szerencsétől. Ha elfogadjátok, száz személyre ágygyal szivesen szolgálunk!

Egy részeg ember hozzám jött, 's kért, mondanám meg, miféle zászló ez? tántorgó lépétei hamar elárulták állapotát, láttam kivel van közöm, 's nehogy elessék, karomra vettem, rögtön legalább öt ugrott oda „oh Citoyen” — szól egy a' nép közül „nem köszönjük meg ezt a' szivességet” — „takarodjál!” kiáltottak emerre „a' te szád pálinka illatu, ne fertőztesd meg lehelleteddel a' magyarok zászlóját!”

Egy fiatal ember hozzám jött 's azt kérdezte, mennyire lehet a' mi hazánk, a' magyarok hazája? „Mintegy 300 lieux” felelém, „oh beh szép!” felelt vállamat megveregetve, „300 mérföldnyi távolságból így gondolkozni a' francziák felől!” Azután kért, bocsássam lejjebb a' zászlót, hadd csókolhassa meg; 's valódi ihlettséggel szoritotta kebeléhez, midőn kérélmét teljesítém.

Végül a' Palais Royal terén állapodánk meg. Itt volt a' legvéresebb csata. 8 óra volt este, hogy ide értünk; 's midőn ének után a' néhány lépésnyi távolságra eső gyűlhelyünkhöz értünk, a' nép kért, ne hagyjuk el őket — kézszerítés után váltunk el, 's csak midőn az ablakon kitettük zászlónkat — midőn néhányan újra lementünk még egyszer kezét szoritani, oszlottak el.

Ime bevégeztem, leirtam e' nagy nap eseményeit oly erőteljesen, mint csak lehetett ily gyöngye erővel. — És most még egy szót, mielőtt bezárnám leveletem.

Mágnásaink milliókat költenek külföldön, 's daczára e' roppant kincsnek, mi a' nemzet zsirjából csepegett, nem tarták érdemesnek e' külföldi, e' franczia néppel csak megismertetni is saját nemzetüket. Igen, belső fájdalommal, szivszomorúsággal voltunk kénytelenek tapasztalni Párisban létező magyarok, miként nemzetünk neve is nagy részt ismeretlen volt még

három nap előtt; vagy azok is, kik nevünkről ismertek ('s ez még legsújtóbb) az osztrák nemzettel cseréltek fel bennünket! — Még három nap előtt, ha magyarról beszéltem, eltátozta száját a' franczia — bámult; vagy legfeljebb így szólt: „ah tudom! a' magyarok németek!” — Pedig isten, minő kevés kellene! lám egy menet nemzeti öltözetünkben, Vörösmarty szivrázó dala nemzeti dalmokaink ajkairól tegnapelőtt; 's ma már a' „hongrois” névtől hangzik viszsza Páris, ma már minden kávéházakban, utczákon, több hírlapokban beszélnek felőlünk. Ezt csak azért mondom, ha talán kissé tulbizottnak látszanék a' stylus, gondoljátok meg barátim, lehet-e a' jó magyar kebelnek örömeiben tul nem áradnia, midőn oly sok keserűség után egyszerre ily édes poharat illete ajaka? mindezt pedig a' munkásosztálynak köszönhetitek! mert ha átolvassátok az aláírási ívet bétöltő neveket, mindenlépten nyomon oly egyén nevére bukkantok, ki saját két keze munkájával keresi 's véres verejtékei között eszi száraz mindennapi kenyere! Oly fiakra találtok, kiket a' hazájukban irántok viseltetett durvaság, inség, a' céhek szerkezete, szűk kereset, izzasztó munka és rozsbánásmód üzött ki hazájukból, kik minde' mellett is e' rájuk oly igen sanyaru időkben szájkutól vonták meg inkább a' falatot, csak hogy e' zászlók megszerzésére áldozatukkal ők is hozzájárulhassanak. Dicsőség e' fiakra! tisztetség a' munkásosztálynak, ők e' falat kenyér árával pár óra alatt kivívták azt, mire a' mágnások milliói nem voltak képesek: ők megismertették hazájukat, nemzetünket — ezt az ő irányukban oly mostoha anyát. Nem! ők nemcsak hogy megismertettek, ők rokonszenvet szereztek nekünk e' dicső nemzetnél, 's ezért őket illeti a' dicsőség! Mint németek gyűlölet tárgyai voltunk, most, mint „les hongrois”, büszkén jelenhetünk meg mindenütt; mert tegnapelőtt óta nemzetem iránt csak egyetlen érzemény él e' nép kebelében, és ez a' szeretet! Egyetlen fölkiáltás kél a' nép ajakáról, és ez — mint épen most is hallók — ennyiből áll, hogy „Vive les hongrois!” — Isten veletek barátim! — Dobzsa Lajos.

Olaszhon. Lombardia. Milano-ban mart. 18-, 19-, 20-, 21-, 22-ik napjain a' legmérgeesebb harc és öldöklés, kapuk bezárásával folyván, a' közlekedés megszakadt volt; miért is alapos tudósítás hiányát többnyire bizonytalan, 's az ellenkező sympathiák által elferdített, megtoldott, 's a' továbbadás által a' képtelenségig nagyított hírek szárnyaltak még Kolozsvárrt is. Mondták, hogy Radeczki marsal Milanoból kiűzetvén, ismét visszafordult, a' várost megrohanta, a' milanoiakat a' piac közepére szoritotta, ott öszszelődztette 's az előbbkellők közül 500-at felfüggesztetett... 'sat. 'sat. A' közelebbi biztos tudósítások szerint Casati, milanoi főbíró (most az ideigl. kormány elnöke), a' tanácsal együtt mart. 18-án g. Donnel alkormányzótól a' nép számára valami engedményt kértek, mert g. Spaur főkormányzó, főhg és

alkirály Rainer-rel együtt elutaztak volt Veronába 's onnan Innspruchba. A' megtagadó válasz híre a' nép csoportozni 's a' kormányzó palotája előtt tolnakodni kezdvén, ez alkalommal az örök megbántották a' népet, mi ennek szunyadó dühét lángra gyulasztván, az örökre rohant, 's ezzel a' felkelés megkezdődött, mely öt nap alatt iszonyu vérontás közt folyt. A' városiak, a' berlini 's párisi harcok modorában, köveket, butorokat, gerendákat hánytak le a' katonákra, kik viszont az ily házakba rohantak, 's a' nőken, öregeken és gyermekeken borzasztó elégtételt vettek, kivált a' horvát katonák. Mart. 23-n Radeczki Milanoból kitakarodván, 14 milanoi polgárt vitt el kezesül; még azóta nem hogy visszafordult volna, de helyzete naponta roszzul. Az egész ország fölkel, a' távolabb eső helyek 's a' szomszéd tartományok küldik az önkintéseket a' főváros és ország segítségére, mely Mantuán és Veronán kívül nagyobbára a' kikiáltott republica mellett nyilatkozott. Radeczky fejére az olaszok 100,000 lírát tettek föl. Minden fölgyűlőng az olasz nép is ellene. Bolognából, Livornoból ezerekenként gyűlnek az önkintesek. Modena városába 7000 bolognai bément, Parmából a' herceg elszaladt, miután 3000 livornoi önkintes ellene indult, de főleg azért, mert saját alattvalói fölkeltek ellene, 's 24 órai viadal után Lombardiába szaladni kényszerítették. Ezeknél sokkal komolyabb tény az, hogy a' sardiniai király álarczát eldobván, 40,000 embert indított segítségül a' lombardiai olaszoknak, proclamatiojában a' fölkelők mellett nyilatkozott, mire az austriai követ Turinot oda hagyta; a' király pedig elutazott az elküldött sereg vezérlését átveendő. A' milanoi német őrizet kimozdulása híre Genovát csaknem a' tébolyodásig lelkesítette. Az öszszecsoportozott népség az austriai czimert a' consuli lakról lerántván, a' mocsárookban meghurczolta, három ezrednek Lombardia felé indulását oly dühös kéjjel szemlélte, hogy a' páronkint haladó katonáknak alig maradt helyök az ujongó sokaságon áttolokolhatni. Egy capucinus barát közhelyen kezdte prédikálni a' szent hadat, mintha a' pogányok elüzéséről volna szó, barátot, világit, papot, mindenkit buzdított a' fegyverfogásra, és nem siker nélkül. A' Lombardiába indítandó 12 ágyu közül csak kettő indult volt el, de a' nép ott maradt, 10-nek is indítását oly fenyegetőző hangon parancsolta, hogy a' kormányzó jónak látta odább állani, a' lovak hiányával mentegetőző hivatalnoknak pedig a' nép kiáltotta: „ha nincs lovatok, fogjatok az ágyuk elébe nemes embereket.” A' 10 ágyunak indulni kellett. Lombardiában számos nők ragadtak fegyvert 's csatlakoztak a' férfiakhoz... Ha ily általános európai lelkesedés következtében Ausztria elveszti Lombardiát, hatalmából, tekintélyéből igen keveset vesz, öszszetartás és állandóság tekintetében pedig nyer. Ugyancsak 60,000 ausztriai katona még van Lombardiában.

H I R D E T É S E K.

az Erd. Hiradó 346-ik számához április 9-én 1848.

(1) Éppen most jelent meg nálam:

(1) SZENTTÖRTÉNETEK. Neven-dék ifjaknak. Lame Fleury mintájára írta Nagy Péter. Kemény kötésben 24 xr.

A' CHEMIA ISKOLÁJA II-ik füzet 30 xr.

NÉPKÖNYV III-ik füzet. Erdélyi népdalok öszvegyűjté Katona Antal első füzet. 3 xr.

MEGSZEREZHETŐ NÁLLM. Márczius 5-ike 1848. Pesten.

Egy lap néptörténet. Irta Zerffi Gusztáv. 15 xr.

Kolozsvárrt apr. 6. 1848

TILSCH JÁNOS könyvtáros és kiadó. (1)

Hágo ménék.

2) Nemes Tordamegye alsó kerületében Gerenden mlgos graf Kemény Sámuel ur udvarában folyó év tavaszán hágni fognak a' következő ménék:

1) OSSIAN angol televér, megypej, apja Champion, anyja Iba 16

markos, ménbér 5% arany.

2) DEASPASCH ½ vér angol faj, magyaró-pej; 15% marok; ménbér 5 pengő forint.

3) CORVIN magyar faj, világos-pej, 16 marok, ménbér 8 pengő forint.

4) DITTO Deaspasch félvér-től való, világospej, 15 marok; ménbér 5 pengő forint.

2) Nemes Tordamegye alsó kerületében, a' gerendi uradalomhoz tartozó Kecze nevű helységben, a' mlgos birtokosság, az ottan évenként

u. m. május 2-án, június 27-én és szeptember 1-ső napján tartatni szokott országos vásárokkal, azt megelőzőleg, szarvasmarha- és juhvásárt is szándékozván életbe léptetni, szükséges tudásul közhirre tetetik. 4)

Eiadó Bor.

1) 1841-beli ELADÓ BOROK találtak, melyek a' magok valóóságokban vannak. Bővebb értesítést vehetni Kolozsvárrt a' nagy hid mellett 121 szám alatt. (3)